

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף לה

משנה: מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מזולדל: כי הוא היה בכור ולא גזזו אותו אף פעם. וראה אותו שוטר גוי, ושאל מדוע הניחו את האיל הזה להזקין כל כך הרבה זמן ולא שחטו אותו? אמרו לו הוא בכור ואסור לנו לשחוט אותו אלא אם כן היה בו מום. השוטר לקח רומח ועשה חתך באוזן של הבכור ועשה בו מום. ובא המעשה הזה לפני חכמים והם התירו לשחוט את הבכור הזה. משום שהגוי ודאי לא התכוון להתיר את הבכור, כי הוא לא ידע שאם אדם מטיל בו מום הוא מותר, אלא הוא חשב שרק אם המום יפול מאליו הוא מותר, והוא פגם את אוזנו כדי לעשות צחוק.

אחרי שהגוי שמע שחכמים התירו את הבכור, הוא הלך ופגם אוזני בכורות אחרים, וחכמים אסרו אותם כי עכשיו הוא כבר התכוון להתיר אותם לשחיטה.

פעם אחת היו תינוקות משחקים בשדה, וקשרו זנבי טלאים זה בזה, ונפסקה זנבו של אחד מהם והרי הוא בכור: והרי הוא בעל מום. וגם כאן חכמים התירו את הבכור, כי הילדים לא התכוונו להתיר אותו. אבל לאחר שהילדים שמעו שחכמים התירו, הם הלכו וקשרו זנבות בכורות אחרים, ואז חכמים אסרו אותם וכן"ל.

זה הכלל, כל שהוא לדעתו אסור: כלומר אם הוא התכוון להתיר את הבכור, הבכור אסור.

נמרא: למדנו במשנה - פעם אחרת היה כו':

וצריכא: המשנה הוצרכה להשמיע לנו את שני הסיפורים. כי אם היתה משמיעה לנו רק את המעשה עם הקסדור, היינו אומרים שדוקא בגוי הבכור מותר, כי הגוי לא יבוא להתרגל להטיל מומים בבכורות, אבל ילד קטן יש לחשוש שאם נתיר את הבכור (בפעם הראשונה), הוא יתרגל להטיל מומין בבכורות. קמ"ל שגם בקטן הבכור מותר.

ואי אשמועינן קטן: ואם המשנה היתה משמיעה לנו רק את המעשה בקטן, הייו חושבים שדוקא בקטן הבכור מותר, כי אין חשש שיבואו להחליף בין קטן לגדול ולהתיר גם במקרה שגדול הטיל מום בבכור (כי קטן וגדול אינם מתחלפים לאנשים כלל). אבל בגוי שעשה מום לא נתיר את הבכור, כי יש חשש שיבואו להחליף בינו ליהודי גדול. קמ"ל שאין חוששים לזה.

א"ר חסדא אמר רב קטינא: כל מה שהתרנו את הבכור שהקסדור פגם אותו, דוקא כאשר אמרו לקסדור 'ואינו נשחט אא"כ היה בו מום' (כנוסח המשנה), וכנ"ל. אבל אם אמרו לו 'אינו נשחט אלא אם כן נעשה בו מום' הבכור אסור, כי זו לשון של 'עשייה' ונחשב הדבר כאילו אמרו לו 'לך תעשה בו מום'.

אמר רבא: אין זה נכון! הרי בכל מקרה הם לא אומרים לו שיעשה בו מום (דהיינו הם לא אמרו לו 'אא"כ יעשו בו מום', או 'אא"כ עושים בו מום'), אלא הם אמרו לו בלשון ממילא ('נעשה בו מום' מאליו), ואם כן אין הכדל בין לשון 'היה' ללשון 'נעשה'.

למדנו במשנה - זה הכלל 'כל שהוא לדעת אסור':

לאיתויי מאי? לאיתויי גרמא: לכאורה מה המשנה באה להוסיף באומרה "זה הכלל כל שהוא לדעת אסור", והרי כבר למדנו זאת בדברי המשנה הנ"ל? והתשובה - לרבות שאפילו אם עושה מום בגרמא אסור לשחוט את הבכור. כגון שהניח בצק ותאנה מיובשת על אוזן הבכור, כדי שיבוא כלב וינשך אותו ויעשה אותו בעל מום.

למדנו במשנה - 'שלא לדעת: מותר'.

לאיתויי מסיח לפי תומו: לרבות, שאם הקסדור לא שאל אותם כלום, והם מעצמם סיפרו לו בתמימות שהאיל הזה לא ישחט לעולם בלי שיפול בו מום. והם לא התכוונו שהקסדור ילך ויטיל בו מום, אבל הוא שמע את הדברים והלך והטיל בו מום. גם בכזה מקרה מותר לשחוט אותו.

משנה: היה בכור רדפו: אם איל בכור היה רודף אחרי אדם כדי לנגוח אותו, והאיש בעט בו ועשה בו מום, שוחטים את האיל, אפילו אם האיש שבעט בו הוא כהן. משום שהוא התכוון להציל את עצמו.

גמרא: אמר רב פפא: כל זה דוקא כשהאיש בעט בבכור בשעת הרדיפה, אבל אם הוא עשה זאת לאחר שהבכור כבר הפסיק לרדוף אחריו, אסור לשחוט אותו. **קושיא: פשיטא! תירוץ:** מהו דתימא צעריה הוא דמזכר, קמ"ל: היה מקום לחשוב שהאיש הזה נזכר בצערו ומתוך כך הוא בעט בו, אבל לא התכוון לעשות בו מום.

לשון אחרת בדברי רב פפא:

איכא דאמרי: לפי הלשון הזו רב פפא אומר להיפך. שאפילו אם בעט בו לאחר הרדיפה מותר, כי הוא נזכר בצערו אבל לא התכוון להטיל בו מום.

*

אמר רב יהודה - מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם.

אמר רבא: רבא מבאר איך ניתן לעשות בו מום לפני שהוא יצא לאויר העולם. אם הבכור הוא גדי (= גדיא), יש לו אוזניים ארוכות, והן יוצאות עוד לפני שיצא כל הראש של הגדי, ורק בשעת יציאת כל הראש של הגדי הוא נחשב כנולד ואז הוא מתקדש. וכבש (= אימרא) שפתיו יוצאות ראשונה וניתן לעשות בהם מום קודם שיצא ראשו.

איכא דאמרי - אימרא נמי באודניה: יש אומרים שגם כבש ניתן לעשות מום באוזנו. והיינו 'אימור דרך צדעיו נפק' = כאשר הוא יוצא כשראשו על צידו.

*

אמר רבא: הדין הוא שרק מום שבגלוי פוטר את הבכור ולא מום שבסתר. אם יש לבכור מום בתוך פיו, במצב כזה שכאשר הבכור אוכל לא רואים את המום, וכאשר הוא פועה ומיילל רואים אותו, זהו מום שבגלוי. **קושיא: מאי קמ"ל? תנינא!** הרי כבר למדנו זאת במשנה לקמן (דף לט') המבאר את המומים שבגלוי. אם 'החוטין' = החניכיים החיצונות (שמתחת לאף) של הבכור 'נפגמו' כלומר נחתך מהם חתיכה, או 'שנגממו' כלומר נחתכו ברוחבן מלמעלה בעומק. וכן החניכיים הפנימיות שנעקרו ממקומם. ומה הטעם שהחניכיים הפנימיות שנעקרו זהו מום שבגלוי? האם לא בגלל שכאשר הוא פועה רואים אותם? **תירוץ: אמר רב פפא:** אכן רבא גם כן בא להסביר את טעם המשנה הזו, מדוע כשנעקרו החניכיים הפנימיות זה נחשב מום שבגלוי, בגלל שכאשר הוא פועה רואים את המום.

משנה: כל המומין הראויין לבא בידי אדם: כלומר שיתכן ואדם עשה אותם בכונה, כגון נסדקה אוזנו של הבכור או נקטעה ידו (אבל לא מומין שלא יכולים לבוא בידי אדם כגון חמשה רגליים). נחלקו הדעות מי נאמן לומר שהם קרו מאליהם. לדעת ת"ק רועי בהמה ישראל נאמנים לומר שהם קרו מאליהם, אבל רועים כהנים אינם נאמנים. לדעת רשב"ג נאמן הוא לומר על בכור של חבירו, ואין נאמן על בכור של עצמו. לדעת ר' מאיר החשוד על הדבר לא דן אותו ולא מעיד עליו. ובגמרא יתבארו הדברים.

גמרא: ר' יוחנן ור' אלעזר: נחלקו בפירוש המשנה. אחד מהם אמר שהפירוש הוא כך. רועה ישראל העובד בבית של כהן נאמן לומר על הבכור של הכהן שנפל בו מום מאליו. כי אנו לא חוששים ל'לגימא', כלומר שהרועה משקר לטובת הכהן (ובאמת המום נעשה בכוונה) כדי שהכהן יתן לו לאכול מהבשר של הבכור. אבל רועה שהוא כהן העובד בבית של ישראל, אינו נאמן לומר על הבכור של הישראל שנפל בו מום מאליו, משום שאנו חוששים שהכהן בעצמו הטיל בו את המום. והטעם, כי הכהן אומר לעצמו, מכיון שאני טורח לגדל את הבכור שלו הוא לא יעזוב אותי ויתן אותו למישהו אחר. ומכיון שהוא מצפה שהבכור יגיע לידי, הוא בעצמו מטיל בו את המום, ואחר כך הוא משקר ומספר שהמום נפל בו מאליו.

והוא הדין כהן לכהן דחיישין לגומלין: ולפי זה גם רועה כהן העובד אצל כהן, אינו נאמן לומר על בהמת הכהן שהמום נפל בא מאליו. למרות שכאן הוא לא אמור לקבל את הבכור, אבל אנו חוששים ל'גומלין' דהיינו בפעם הזו הרועה הכהן ישקר לטובת בהמתו של הבעל הבית הכהן, ובפעם אחרת הבעל הבית הכהן ישקר לטובת בהמתו של הרועה הכהן (כשהרועה יקבל בכור מישראל והוא יטיל בו מום בעצמו, יבוא חבירו הכהן ויעיד שהמום נפל מאליו). זו דעת ת"ק.

ואתא רבן שמעון בן גמליאל: ובא רשב"ג וחולק על ת"ק וסובר, שהרועה הכהן נאמן להעיד על בכור של מישהו אחר, ואינו נאמן להעיד על בכור של עצמו.

ואתא רבי מאיר למימר 'החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו': להלן תבאר הגמרא את דעתו.

וחד אמר: ואחד מהאמוראים אמר שהפירוש הוא כך. לדעת ת"ק רועים העובדים אצל ישראל והם כהנים, נאמנים להעיד על הבכור של הישראל שהמום נפל בו

מאליו. כי הרועה הכהן אומר לעצמו, אני בכל מקרה לא אקבל את הבכור משום שבעל הבית לא יעזוב את הכהן תלמיד חכם ויתן לי (כי סתם רועה הוא עם הארץ). אבל רועים העובדים אצל כהנים והם ישראלים, אינם נאמנים להעיד על הבכור של הכהן, כי אנו חוששים ל'לגימא' כלומר שהם משקרים כדי שהבעלים הכהן יתן להם לאכול מהבשר של הבכור. ולפי זה כל שכן שרועה כהן העובד אצל כהן אינו נאמן להעיד על הבכור שלו, כי אנו חוששים גם לגומלין וגם ללגימא.

ואתא ר' שמעון למימר: שרועה כהן נאמן להעיד על בכור של כהן, כי לא חוששים לגומלים ולא ללגימא. אמנם הוא לא נאמן להעיד על בכור של עצמו.

ואתא ר"מ למימר: רבי מאיר חולק גם על רשב"ג, והוא אוסר אפילו רועה כהן שמעיד לבעלים כהן. והוא גם חולק על ת"ק וסובר שרועה ישראל העובד אצל כהן אינו נאמן להעיד על בהמת הכהן.

קושיא על הפירוש הראשון:

בשלמא למ"ד: לפי הפירוש השני, שלדעת ת"ק רועה כהן העובד אצל ישראל נאמן להעיד על הבכור של הישראל, מובן לנו דעתו של רבי מאיר שהוא חולק על ת"ק וסובר שהוא לא נאמן כי הוא 'חשוד על הדבר'. אבל לפי הפירוש השני שרועה כהן העובד אצל ישראל לא נאמן, לא מובן מה בא רבי מאיר לחלוק? והרי זוהי בדיוק דעתו של ת"ק!

תירוץ: איכא בינייהו דר' יהושע בן קפוסאי: רבי יהושע בן קפוסאי אומר בכור הנמצא בבית כהן צריך שני אנשים 'מן השוק' להעיד עליו שהמום נפל בו מאליו, כלומר אנשים מהבית של הכהן לא נאמנים, אבל אנשים אחרים אפילו כהנים נאמנים להעיד עליו. ת"ק סובר כמותו ולכן הוא אוסר דוקא רועה כהן להעיד על בכור של בעל הבית שאצלו הוא עובד, אבל הוא נאמן להעיד על בכור אחר שאינו קשור אליו. ואילו רבי מאיר חולק עליו וסובר שבכל מקרה כהן לא נאמן להעיד על שום בכור בעולם.

המשך הבריייתא (דעות החולקות על רבי יהושע בן קפוסאי):

רשב"ג אומר אפילו בנו אפילו בתו: של הכהן מותרים להעיד על הבכור של אבא שלהם, ורק הכהן בעצמו לא נאמן להעיד על הבכור שלו. (כי כהן נאמר על בכור של אדם אחר, ובני ביתו של אדם נחשבים לאדם אחר).

ר' יוסי אומר אפילו עשרה והן בני ביתו אין מעידין עליו: אמנם מספיק אדם אחד מהשוק להעיד ואין צריך שניים.

שאלה: כמאן אזלא וכו': כמו איזו דעה בכרייתא הולך רב חסדא שאמר בשם רב קטינא 'ספק בכור שנולד בבית ישראל, שהישראל צריך להמתין עד שיפול בו מום, ואם נפל בו מום צריך שנים מן השוק להעיד שמום נפל מאליו?' תשובה - כר' יהושע בן קפוסאי. כי כמו שבכור אצל כהן צריך שניים מהשוק להעיד עליו, הוא הדין בכור אצל ישראל צריך שניים שאינם מבני ביתו של הישראל להעיד עליו.

רב נחמן אמר: רב נחמן חולק על רב חסדא. ספק בכור הנמצא אצל ישראל, אפילו בעליו הישראלי מעיד עליו שהמום נפל מאליו. וההוכחה לכך, כי אם לא תאמר כך, אם כן לדעת רבי מאיר שהחשוד על הדבר אינו יכול להעיד עליו, נמצא שבהמת מעשר שנפל בה מום (כלומר שהופרשה למעשר בהמה - אחת מכל עשר בהמות, ההולכת לקרבן, ואם נפל בה מום מאליו מותר לשוחטה ולאוכלה), אין מי שיכול להעיד עליה! כי כל אדם בעולם 'חשוד על הדבר' כי לכל אחד יש בהמת מעשר והוא יכול להטיל בה מום כדי להפטר מלהקריבה. אלא בהכרח ישראל אינו חשוד להטיל מום בבהמה, והוא הדין שישראל אינו חשוד להטיל מום בספק בכור (ורק כהן חשוד על כך).

דחייה: מעשר ודאי מהימן, דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה: במעשר בהמה ודאי שהבעלים נאמן ואין ראייה לכאן. כי שם הוא יכול להיפטר מלהקריבה בהיתר, והיינו אם יטיל מום בכל העדר לפני שיעשר אותו, שאז כל העדר יפטר ממעשר בהמה.

אלא ספק בכור לר"מ מי מעיד עליו? אלא הראייה שישראל מעיד על ספק בכור שלו, כי אם לא כן לדעת ר"מ שהחשוד על הדבר אינו מעידו, מי יוכל להעיד על ספק בכור שהמום נפל בו מאליו?

וכי תימא: ואם תרצה לומר שבאמת לדעת ר"מ אין תקנה לספק בכור, כי אי אפשר להעיד עליו. אין זה נכון!

כי למדנו במשנה לעיל (דף יח') שספק בכור לדעת רבי יוסי פטור מהמתנות של זרוע לחיים וקובה. (רבי יוסי אומר 'כל שחליפין ביד כהן' דהיינו מדובר בבהמה שילדה שני זכרים ולא ידוע מי הבכור, שאחד מהם ניתן לכהן, ואחד נשאר אצל הישראל והוא ספק בכור). אבל לדעת ר"מ חייב במתנות. והרי אם הוא חייב במתנות בהכרח שכבר שחטו אותו, ואם שוחטים אותו בכרח שהעידו עליו שהמום נפל בו מאליו. אלא מוכח מכאן שהבעלים הישראל מעידים על הספק בכור שלהם. כי רק כהנים חשודים להטיל מומים בבכור ולא ישראלים.

מסקנת ההלכה:

איתמר: רב נחמן אמר הלכה כרשב"ג שבני ביתו של הכהן נאמנים להעיד על הבכור של אביהם שהמום נפל בו מאליו. ואילו רבא אמר הלכה כר' יוסי שבני ביתו אינם נאמנים. קושיא: **ומי אמר רבא הכי? והאמר רבא בעלים עומדים עמנו בחוץ נכנס שלם ויצא חבול מעידין עליו:** אם הכהן בעל הבכור עומד מחוץ לבית, ונכנס הבכור לבית כשהוא שלם ויצא מהבית כשהוא בעל מום, בני הבית מעידים עליו שנפל בו המום מאליו. והיינו כרשב"ג! תירוץ: **אימא 'כל בעלים עומדים' ולא חיישינן:** רב אמר שאם כל הבעלים עמדו בחוץ, היינו כל בני הבית, ורק הרועה נשאר בבית, הרועה נאמן לומר שהמום נפל מאליו. קושיא: **אי הכי מאי למימרא?** מה החידוש בדבר? תירוץ: **מהו דתימא ניהוש לחשדא קמ"ל:** היה מקום לומר שנחשוד ברועה שהוא הטיל את המום בכוונה. קמ"ל.

והלכתא כרשב"ג. ודוקא בנו ובתו, אבל אשתו לא: היא לא נאמנת. כי אשתו נחשבת כגופו.

*

א"ל רב פפא לאביי: לדעת רבי מאיר שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, ובנוסף אמר רבי מאיר שהחשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה. אם כן האם כהנים אינם יכולים להיות דיינים? והרי כתוב בתורה שהם יהיו דיינים, שנאמר "ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע"!

תירוץ: אימר דאמר ר' מאיר לחששא, לאחזוקינהו מי אמר? מה שאמר רבי מאיר 'שחשוד על דבר לא מעיד ולא דן אותו', זה דוקא מצד החשש, דהיינו בגלל שאנו חוששים עליו, אבל לא שאנו מחזיקים אותו שהוא עבר על הדבר באופן ודאי. ואילו מה שאמר רבי מאיר 'שהחשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה' זה רק במקרה שהוא בודאי עבר על הדבר. ולכן למרות שלגבי בכור אנו חוששים על הכהנים, אבל לגבי כל התורה הם יכולים לדון.